

УДК 338.5:664

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.19.7>**Кваша С.М.**

доктор економічних наук, професор,
академік Національної академії аграрних наук,
проректор з науково-педагогічної роботи та розвитку,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7448-0543>

Павленко О.М.

кандидат економічних наук, докторант кафедри глобальної економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9735-2478>

Вакулєнко В.Л.

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
імені професора Й.С. Завадського,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7019-1832>

Мороз М.А.

аспірант кафедри економіки,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7363-8337>

Kvasha Serhii, Pavlenko Oleksiy, Vakulenko Vitalii, Moroz Mykola
National University of Life and Environmental Sciences

ОСОБЛИВОСТІ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ВАРТОСТІ ХАРЧУВАННЯ ЗА СОЦІАЛЬНИМИ ГРУПАМИ НАСЕЛЕННЯ В НИНІШНІХ УМОВАХ

PECULIARITIES OF THE DIFFERENTIATION OF FOOD COSTS BY SOCIAL GROUPS IN THE CURRENT CONDITIONS

Продовольча безпека держави є одним із важливих аспектів її розвитку, що забезпечує економічну та національну безпеку. Наразі розроблено систему індикаторів, які слугують основними показниками, які засвідчують рівень продовольчої безпеки кожної окремої держави. Отже, стаття присвячена аналізу особливостей одного з важливих індикаторів продовольчої безпеки країни – диференціації вартості харчування за соціальними групами населення. Стаття заснована на аналізі статистичних даних та теоретичних досліджень, які дали можливість всебічно розкрити тему дослідження. Спершу проаналізовано теоретичні основи індикатора 5 продовольчої безпеки та його методологію розрахунку. Встановлено значення цього показника та те, які суспільні явища та процеси він може продемонструвати. Шляхом аналізу статистичних даних визначено динаміку співвідношення між рівнем витрат різних і протилежних за рівнем доходів соціальних груп, рівень витрат на продукти харчування для різних соціальних груп за рівнем доходів. Проведено розрахунок показника диференціації вартості харчування за соціальними групами населення України за період 2017–2021 рр. На основі опитувань встановлено можливий сучасний стан показника (станом на 2022–2024 рр.) за відсутності достовірних статистичних даних за період воєнного часу. Згідно з проведеним дослідженням визначено негативний стан сучасної продовольчої безпеки України.

Ключові слова: витрати населення, соціальні групи, домогосподарства, вартість харчування, продовольча безпека, індикатори продовольчої безпеки.

The food security of a country is one of the most important aspects of its development, which ensures economic and national security. Currently, a system of indicators has been developed that serve as the main indicators that show the level of food security of each individual state.

Thus, the article is devoted to the analysis of the peculiarities of one of the important indicators of food security of a country – differentiation of food costs by social groups. The purpose of the article is to clarify the current state of food security in Ukraine by determining the indicator of differentiation of food costs between different social groups. The article is based on the analysis of statistical data and theoretical studies that made it possible to comprehensively cover the topic of the study. First, the theoretical foundations of food security indicator 5 and its calculation methodology are analysed. The significance of this indicator and what social phenomena and processes it can demonstrate are established. Through the analysis of statistical data, the dynamics of the ratio between the level of expenditures of different and opposite income groups, the level of food expenditures for different social groups by income level is determined. The article calculates the indicator of differentiation of food costs by social groups of the population of Ukraine for the period 2017–2021. The results are presented in the form of graphs and tables showing changes in the indicator and related data in recent years. Based on the surveys, the possible current state of the indicator (as of 2022–2024) was established in the absence of reliable statistical data for the wartime period. Under current conditions, there is a decrease in the level of income and a deepening of social and economic inequality between different social groups, which may lead to an increase in the indicator of differentiation of the cost of food by different social groups of the population of Ukraine. According to the study, the negative state of Ukraine's current food security has been identified, which may pose a threat to the further development of the State in the context of war.

Keywords: *population expenditures, social groups, households, cost of food, food security, food security indicators.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Станом на сьогодні одним із актуальних питань є забезпечення продовольчої безпеки держави, що, у свою чергу, слугує важливою складовою її економічної та національної безпеки. Протягом майже двох останніх років в Україні триває воєнний стан, спричинений повномасштабним вторгненням, наслідки якого для економіки держави та загального рівня життя населення є катастрофічними. Повномасштабна війна стала причиною значних руйнувань інфраструктури, у тому числі і харчової промисловості; крім того, у стані окупації або замінування перебувають гектари українських полів, врожай з яких слугував би невід'ємною складовою державних продовольчих запасів. Крім того, сьогодні спостерігається масове безробіття та зниження доходів українців, причиною чого також є війна. Це, у свою чергу, стає причиною посилення суспільної нерівності та нерівності у рівні доходів, що може вплинути на можливості громадян забезпечувати себе необхідними продуктами харчування. Враховуючи це, особливої актуальності набуває приділення уваги такому індикатору продовольчої безпеки держави, як диференціація вартості продуктів харчування між різними соціальними групами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі питання диференціації вартості продуктів харчування між різними соціальними групами недостатньо вивчене у наукових колах. До цього питання частково звертались В.Й. Ерфан та С.М. Газуда [1], а також А.Д. Мостова [2], які загалом досліджували основні показники продовольчої безпеки України. Проте, досліджень, присвячених вивченню лише цього питання, наразі немає.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження: з'ясувати сучасний стан продовольчої безпеки України, визначивши значення показника диференціації вартості продуктів харчування між різними соціальними групами (індикатора 5).

Виклад основного матеріалу. Відомо, що для того, щоб визначити стан продовольчої безпеки держави, використовують спеціальну систему показників – індикаторів, кожен з яких демонструє якісно або кількісно рівень продовольчої безпеки країни із врахуванням конкретних даних, зокрема – стосовно споживання або доступу продуктів харчування. Одним із основних індикаторів є диференціація вартості продуктів харчування за різними соціальними групами. Цей показник дає можливість зрозуміти міру відмінності між витратами на продукти харчування серед соціальних груп з абсолютно різним рівнем доходів – найнижчим та найвищим

рівнями відповідно. Показник індикатора 5 продовольчої безпеки країни визначається, як співвідношення між витратами на харчування 20% домогосподарств, що мають найвищі доходи, та витратами на харчування 20% домогосподарств, що мають найнижчі доходи [3–8].

Звертаючись до основних індикаторів продовольчої безпеки держави, слід зауважити, що їх перелік побудований із врахуванням як фізичної доступності якісних продуктів харчування у повній мірі, так і у контексті їх економічної доступності. Продукти харчування мають цінність, виражену у грошовому відношенні, тому деякі верства населення, отримуючи заробітну плату конкретного розміру, можуть собі дозволити обмежений перелік продуктів харчування певних категорій. Причиною цього є відмінності у рівні доходів різних соціальних груп, що може бути зумовлено різними факторами, однак безпосередньо впливає на їх спроможність купувати продукти харчування, які мають здебільшого однакову вартість на ринку для усіх громадян. Враховуючи відмінність у доступі до певної кількості продуктів харчування та до продуктів певної якості між різними соціальними групами, формується суспільна нерівність, яка, у свою чергу, може стати причиною таких явищ, як недоїдання, голод, знесilenня, фізичне виснаження, погіршення стану здоров'я – за відсутності можливості придбати їжу у достатній кількості та достатньої якості. Усе це стає причиною погіршення продовольчої безпеки держави. З огляду на це, метою політики держави має бути досягнення меншої диференціації вартості продуктів харчування між різними соціальними групами, що може допомогти не лише зменшити суспільну нерівність, але й забезпечити рівний доступ до якісних продуктів харчування у достатній для забезпечення усіх потреб людини кількості [2].

Враховуючи це, показник диференціації вартості продуктів харчування за різними соціальними групами надає можливість визначити не лише співвідношення між витратами, але й також з'ясувати те, яку частку витрат домогосподарства, що належать до певної соціальної групи, спрямовують на продукти харчування. Відповідно, цей індикатор визначає також рівень якості життя населення, що також є важливим у контексті продовольчої безпеки держави. Таким чином, необхідно більш детально розглянути стан продовольчої безпеки України, спираючись на значення індикатора 5. На жаль, наразі немає статистичних даних, які б дозволили визначити даний індикатор за умов воєнного стану. Крім того, немає достатньої кількості наукових досліджень, присвячених сучасному стану індикатора 5 продовольчої безпеки України.

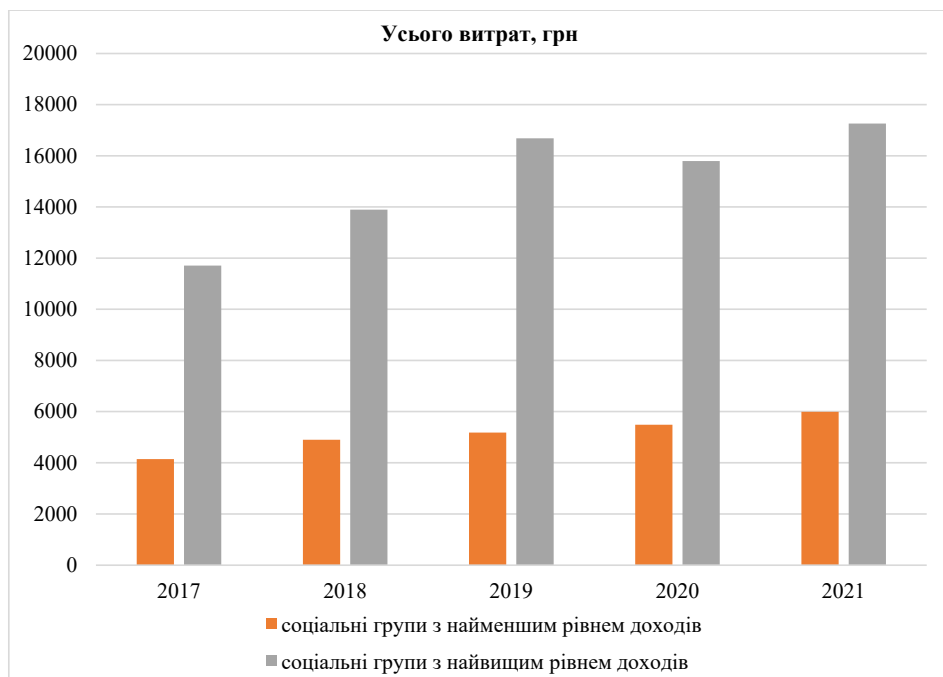
Спираючись на статистичні дані щодо витрат і ресурсів домогосподарств України, згідно з даними Державної служби статистики України, звернемо увагу на різницю в рівні витрат між різними соціальними групами – з найнижчим і найвищим рівнем доходів (рис. 1) [9].

З огляду на це, зазначимо, що за період 2017–2021 рр. рівень витрат домогосподарств з найнижчим рівнем доходів поступово зростає, у той час, як рівень витрат соціальних груп з найвищим рівнем доходів є нестабільним. Однак, важливо звернути увагу на відмінність між рівнем витрат між даними соціальними групами – різниця є істотною та відчутною.

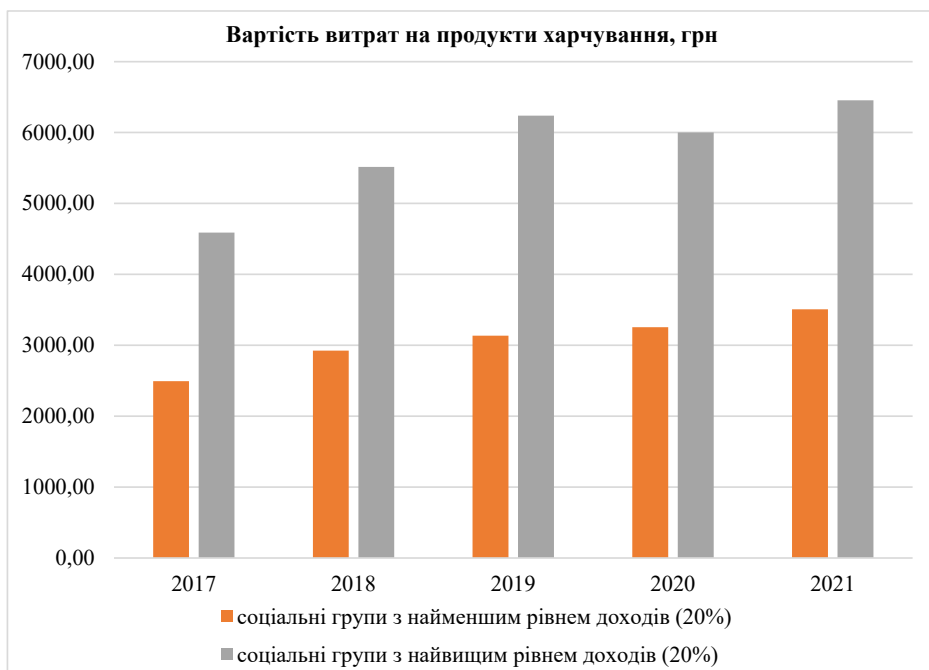
Окрім цього, особливо важливо звернути увагу на відмінність між витратами на продукти харчування між протилежними за рівнем доходів соціальними групами (рис. 2) [9].

Згідно з цим, зазначимо, що співвідношення між рівнем витрат в цілому та рівнем витрат на продукти харчування має різне значення для кожної соціальної групи. Домогосподарства, що мають найнижчий рівень доходів, більшу частину власних витрат спрямовують саме на продукти харчування.

Окрім цього, визначимо значення показника індикатора 5 продовольчої безпеки – диференціації вартості продуктів харчування за різними соціальними групами. Отримані результати представимо у Таблиці 1.

Рис. 1. Різниця у рівні витрат між соціальними групами з найнижчим та найвищим рівнем доходів

Рис. 2. Вартість витрат на продукти харчування різних за рівнем доходів соціальних груп, грн

Таблиця 1

Аналіз диференціації вартості харчування за соціальними групами, 2017–2021 рр.

Рік	2017	2018	2019	2020	2021
Соціальні групи з найменшим рівнем доходів (20%)	2492,80	2924,48	3135,07	3254,15	3506,15
Соціальні групи з найвищим рівнем доходів (20%)	4588,49	5514,81	6238,61	6001,06	6454,83
Диференціація вартості харчування за соціальними групами, разів	1,84	1,89	1,99	1,84	1,84

Джерело: [9]

Згідно з даними, наведеними у таблиці, зазначимо, що найвищою диференціація вартості харчування за соціальними групами була у 2019 році, тоді цей показник склав майже 2 рази. Разом з тим, у 2017, 2020, 2021 рр. показник диференціації складає 1,84 рази. Це значення також є значним, оскільки означає те, що домогосподарства з найвищим рівнем доходів витрачають майже у два рази більше коштів на продукти харчування, аніж домогосподарства, які мають найнижчий рівень доходів.

Разом з тим, звернемо також увагу на співвідношення частки витрат на продукти харчування у загальній структурі витрат різних соціальних груп за рівнем доходів (рис. 3) [9].

З огляду на це, підкреслимо, що домогосподарства, що мають найвищий рівень доходів, витрачають на продукти харчування значно менше, аніж ті, що мають найнижчий рівень доходів. Враховуючи це, стан продовольчої безпеки України у даному контексті не є позитивним, адже показник диференціації та відмінність у частках витрат на продукти харчування є значними.

Рис. 3. Співвідношення між часткою витрат на продукти харчування у загальній структурі витрат різних соціальних груп, %

Важливо підкреслити, що станом на зараз, ймовірно, спостерігається негативна ситуація щодо можливості громадян, які належать до соціальних груп з найнижчим рівнем доходів, забезпечити свої потреби у продуктах харчування. Згідно з даними опитувань, доходи близько 40% українців наразі є меншими, ніж до початку воєнного стану. Однак, із врахуванням вартості продуктів харчування, що різко зростає (що можна побачити на прикладі вартості продуктового кошика), соціальні групи з найнижчим рівнем доходів вимушені витратити більшу частину своїх доходів саме на забезпечення власних родин продовольством. Проблеми соціальних груп з найвищим рівнем доходів щодо зменшення доходів також можуть мати місце, однак вони можуть бути не настільки відчутними. Враховуючи це, диференціація витрат на продукти харчування між різними соціальними групами наразі може бути більшою, ніж у період 2017–2021 рр. Проте, підтвердити це або спростувати поки неможливо за рахунок відсутності необхідних статистичних даних. Тим не менш, тенденція щодо зниження рівня доходів та зростання частки витрат на продукти харчування у соціальних груп з найнижчим рівнем доходів може мати місце, враховуючи ситуацію, що склалась у нашій країні. Відповідно, стан продовольчої безпеки України, згідно з індикатором 5, буде дедалі погіршуватись [10].

Висновки. Отже, згідно з проведеним дослідженням можна сказати, що протягом останніх років в Україні спостерігається різка відмінність між витратами на продукти харчування у різних соціальних груп. Відповідно, показник індикатора 5 продовольчої безпеки, який демонструє диференціацію витрат на продукти харчування між різними соціальними групами, ближче до 2 разів. Це означає те, що в Україні спостерігається нерівність у фінансовому доступі до продуктів харчування, оскільки українці з найнижчим рівнем доходів змушені витратити більшу частину своїх доходів на продукти харчування, однак рівень їх витрат все ще менший, ніж рівень витрат більш багатих домогосподарств. Враховуючи сучасний воєнний стан, зниження доходів населення та втрату роботи, констатуємо, що за сучасних умов значний розмір диференціації все ще буде зберігатись та може збільшуватись. Надалі необхідно провести більш детальні дослідження з оновленими статистичними даними, що дозволить оцінити значення цього показника під час воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Ерфан В.Й., Газуда С.М. Основні індикатори рівня продовольчої безпеки регіону. 2012. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/3343/1/ОСНОВНІ%20ІНДИКАТОРИ%20РІВНЯ%20ПРОДОВОЛЬНОЇ%20БЕЗПЕКИ%20РЕГІОНУ.pdf>
2. Мостова А.Д. Сучасний стан продовольчої безпеки України та методичні підходи до його оцінки. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Випуск № 43. С. 59–68
3. Кваша С.М., Павленко О.М., Вакуленко В.Л. Food security areas. *Економіка розвитку систем*. 2023. Випуск № 2(5).
4. Алішов Г.Н. Продовольча безпека України та чинники, що формують її рівень. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск №13. С. 164-168
5. Кваша С.М., Вакуленко В.Л. Теоретичні основи продовольчої безпеки в умовах сьогодення. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2023. Випуск № 4 (87). С. 419–428.
6. Іванова Н.Є., Балуєва О.В. Система індикаторів продовольчої безпеки України: огляд та аналіз. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. Випуск № 10.
7. Вакуленко В.Л. Особливості впливу державної політики на розвиток аграрного сектору економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Випуск № 21 (1). С. 35–37.
8. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/99719937>
9. Витрати і ресурси домогосподарств України (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdvvg/Arh_vrdu_u.htm

10.3 початку війни у 4 з 10 українців зменшилися доходи – опитування. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/06/12/701065/>

References:

1. Erfan V. Y. & Hazuda S. M. (2012) Osnovni indykatory rivnia prodovolchoi bezpeky rehionu [Key indicators of food security in the region]. Available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/3343/1/OSNOVNI%20INDYKATORY%20RIVNIa%20PRODOVOLCHOI%20BEZPEKY%20REHIONU.pdf>
2. Mostova A. D. (2019) Suchasnyi stan prodovolchoi bezpeky Ukrainy ta metodychni pidkhody do yoho otsinky [Current state of food security in Ukraine and methodological approaches to its assessment]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, no. 43. pp. 59–68
3. Kvasha S. M., Pavlenko O. M., Vakulenko V. L. (2023) Food security areas. *Ekonomika rozvitku system – Economics of system development*, no. 2(5).
4. Alishov H. N. (2017) Prodovolcha bezpeka Ukrainy ta chynnyky, shcho formuiut yii riven. [Food security in Ukraine and factors shaping its level]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, no. 13, pp. 164–168.
5. Kvasha S. M., Vakulenko V. L. (2023) Teoretichni osnovi prodovolchoi bezpeki v umovah syogodennya [Theoretical foundations of food security in today's conditions]. *Visnik Khersonskogo natsionalnogo tehničnogo universitetu – Bulletin of Kherson National Technical University*, no. 4 (87). pp. 419–428.
6. Ivanova N. Ye. & Baluieva O. V. (2013) Systema indykatoriv prodovolchoi bezpeky Ukrainy: ohliad ta analiz. [System of food security indicators in Ukraine: overview and analysis]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, no. 10.
7. Vakulenko V. L. (2018) Osoblyvosti vplivu derzhavnoi politiki na rozvitok agrarnogo sektoru ekonomiki [Peculiarities of state policy influence on the development of the agricultural sector of the economy]. *Naukoviy visnik Uzghorodskogo natsionalnogo universitetu. Seriya: Mizghnarodni ekonomichni vidnosini ta svitove gospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzghorod National University. Series: International economic relations and world economy*, no. 21 (1) pp. 35–37.
8. Uriadovi portal (2007) Metodyka vyznachennia osnovnykh indykatoriv prodovolchoi bezpeky Ukrainy [Methodology for determining the main indicators of food security in Ukraine]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/99719937>
9. Ukrstat (2021) Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy (za danymy vybirkovoho obstezhenia umov zhyttia domohospodarstv) [Expenditures and resources of Ukrainian households (according to a sample survey of household living conditions)]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdvdg/Arh_vrdu_u.htm
10. Ekonomichna pravda (2023) Z pochatku viiny u 4 z 10 ukraintsiv zmenshylys dokhody – opytuvannia [Since the beginning of the war, 4 out of 10 Ukrainians have seen their incomes decrease – survey]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/06/12/701065/>